

Konec demokracije in kaj po tem?

■ **Žiga Turk**, prof. dr., redni profesor na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani. Dvakrat je bil minister v vladi Republike Slovenije. Družbeno aktiven ostaja kot publicist ter član »think tankov« v Ljubljani in Bruslju.

Demokracija ni sama sebi namen. Tudi ni njen namen, da osrečuje tiste, ki v njej sodelujejo, naj si bo s svojimi ekonomskimi rezultati ali pa s tem, da ljudem daje občutek, da so oblast. Njen namen je, da povezuje skupnost, da bi bila sposobna preživeti in bila konkurenčna, ko se sooča s tekmeci. Tradicionalne vrednote so se bile oblikovale tako, da so naši kulturi pomagale pri preživetju. Dokler so jim bili volivci zvesti, so tudi v demokracijah izbirali voditelje in rešitve za razcvet ali vsaj preživetje. Odkar si ljudje lahko demokratično izbirajo tudi vrednote, to ni več nujno res. Demokracija omogoča, da si neka kultura postopno, a demokratično izglasuje svoj propad. To je realna grožnja Zahodu.

Več glav več ve

Zgodovina človeštva ima en jasen trend. Število ljudi, ki sodelujejo, da bi si zagotovili hrano, kurjavo in druge dobrine, se ves čas veča. Sodelovanje omogoča specializacijo. Specializacija omogoča, da je v obtoku več znanja – en je specialist za lov, drugi za izdelavo orožja. Več ljudi z več znanja omogoča večjo produktivnost – izdela se več in boljše orožje ter ulovi več plena. Večja produktivnost pomeni več hrane, zato preživi več ljudi, kar pomeni, da bo bolj produktivna skupina izpodrinila manj produktivne.

V kameni dobi so med seboj sodelovali sorodniki. Za vse so poskrbeli v okviru rodbine. Kasneje so med seboj sodelovali znanci, ljudje, ki so se vsaj na videz poznali. Prvi politični sistemi se pojavijo v državah ob velikih rekah, ko je bilo treba urediti sodelovanje ljudi, ki niso sorodniki, ki se ne poznajo. Med ljudmi, ki niso sorodniki, ki tudi niso znanci, je treba reševati spore na drugačen način, drugače jih je treba motivirati za delo, drugače se jih pripravi do tega, da sodelujejo, da delijo rezultate dela, sodelovanje se na drugačen način koordinira, torej vodi ljudi.

Sorodnike v skupnost povezuje kri, vodil jih je starešina. Večje skupine je v skupnost povezovala vera, organiziral pa jih

je politični sistem. Ključno vlogo pri sodelovanju velikih skupin so imele religije. Ni bil vsak človek v sorodu z drugim človekom, ni vsak poznal vseh drugih, so bili pa vsi povezani z Alahom ali pa so bili »vsi eno v Jezusu Kristusu«. Niso bili vsi potomci istega pradedca, niso bili iz iste doline, so imeli pa vsi istega boga. Ni bil samo kratkoročni ekonomski interes tisti, ki jih je povezoval, ampak jih je povezovalo tudi nekaj onstranskega, stalnega, nedotakljivega, jim dajalo napotke za to, kako živeti, s kakšnimi vrednotami, s katerimi avtoritetami, da bo življenje v skupnosti bolj gladko teklo.

Kmetje ali policaji

Vsi politični sistemi se ukvarjajo s tem, kako urediti, da bodo ljudje čim bolje sodelovali, da bo kar največ ustvarjalnosti in delavnosti, kar največja kakovost koordinacije in kar najmanjše upiranje vodenju; da bi bilo v sodelovanju kar najmanj prisile in sporov. Lenoba, slabo vodenje in medsebojni spori pomenijo nižjo produktivnost, manj hrane in orožja, manj otrok in manjšo odpornost pred sosedi, pred konkurenco.

Prisilno sodelovanje terja večjo policijo in sodstvo, terja več ljudi, ki se ne bodo ukvarjali s produktivnimi dejavnostmi, ki

ne bodo pridelovali kruha ali jekla, ampak bodo samo skrbeli, karikiram, da se ljudje znotraj skupine ne bodo med seboj pobili oz. da ne bodo pobili tistih, ki jih vodijo ali jim sodijo. Visoki stroški represivnega aparata so eden od razlogov, da so socialistični režimi propadli. Drugi razlog je nesvoboda, zaradi katere niso bile sproščene ustvarjalne energije v ljudeh.

Sužnjelastništvo, fevdalizem, kapitalizem; avtokracija, aristokracija, demokracija, vsi ti gospodarski in politični sistemi so, vsak za svoj čas, dobro razrešili težave pri sodelovanju velikih skupin. Vsak od njih pa je čez čas postal nekonkurenčen: nekje drugje se je pojavila rešitev, v okviru katere so ljudje bolj zadovoljni, bolje vodeni, z manj medsebojnega izčrpavanja naredili več in so lahko na bojnem, gospodarskem ali demografskem polju premagali tiste, ki novega sistema še niso imeli. Isto se bo zgodilo tudi demokraciji.

Vhodna in izhodna legitimnost nista vse

Na vsako zadevo lahko gledamo z vidika njene forme, funkcije ali obnašanja. Torej, kako je videti, kakšne rezultate ima in kako se obnese. Literatura, ki se ukvarja s problemi demokracije, rada govori o vhodni in izhodni legitimnosti demokracije, kar se preslika v nje formo in funkcijo. Sodelovanje v družbi se na miren način na splošno zagotavlja tako, da so ljudje s svojim položajem zadovoljni, da jim gre na bolje, da imajo občutek, da se stvari premikajo v pravo smer. V srednjem veku ni bilo demokracije, pa tisti čas ni bil en sam kmečki upor. Na Kitajskem ni demokracije v zahodnem smislu, ampak ljudje se ne upirajo, ker je standard vsako leto opazno višji. Tudi podjetniške svobode je toliko, da država dohiteva Zahod.

Funkcija demokracije je torej, da poskrbi, da gre ljudem dobro. Da iščejo in najdejo srečo, če si izposodim iz ameriške ustave. Da imajo lahko hišo z bazenom in ponija, če si izposodim frazo iz humoristične nanizanke *Nobl gospa*. Ljudje demokracijo sprejemajo, jo štejejo za legitimno in se ji ne upirajo, če jim naštetu omogoča. Če ima tak izhod, tak 'output', če opravlja to funkcijo, ima izhodno legitimnost.

Bistveno za formo demokracije je, da ljudje glasujejo o tem, kdo jih bo vodil, kdo in koliko jim bo zaplenil od tega, kar so ustvarili, komu bodo zaupali, da skrbi za njihovo varnost, komu bodo zaupali, da jim sodi, da jih pošilja v zapor. Kandidati se ljudem predstavijo, predstavijo svoje programe, ljudje glasujejo, nekdo dobi večino, drugi ostane v manjšini.

Ljudje svojo odločitev sprejemajo, saj so na volitvah vendar sami izbrali, kdo in kako jih bo vodil. Če so glasovali za človeka, ki je obljubil višje davke, bodo potem, ko so se davki zvišali, pač sklonili glavo in jih plačali. Če so glasovali za nekoga drugega in ostali v manjšini, ki je bila za nižje davke, v demokraciji potrpijo in upajo, da se bodo po naslednjih volitvah zadeve spremenile. Vhodno legitimnost si demokracija zagotavlja s tem, da ljudje sami izberejo voditelje in rešitve ter razrešijo tiste, ki niso izpolnili pričakovanj. Je

še nekaj drugih uzanc in ritualov, ampak povedano je bistveno.

Kako se demokracija obnese

Vhodno in izhodno legitimnost demokracije iščejo znotraj sebe. Tako so zaverovane v to dvojico, da pozabljajo, da demokracija ni sama sebi namen. Ni cilj, ni sveta krava, ki bi morala imeti tako ali drugačno legitimnost, torej da bi jo imeli ljudje radi, ampak se mora obnesti tudi v konkurenci z drugimi sistemi.

Vsi sistemi se trudijo zgladiti sodelovanje znotraj neke skupnosti. Sistem se obnese, če deluje bolje od konkurenčnih sistemov. V 20. stoletju je za demokracije to zelo očitno veljalo – demokracije so premagale fašizem, nacionalsocializem in socializem. Demokracije so iznašle atomsko bombo, poslale človeka na Luno in uvedle sodobno kmetijstvo. Demokracije so se širile v vse dežele, ki si jih je Evropa podredila. Mimogrede: podredila si jih je, preden je postala demokratična, a jih ni zmogla obdržati, potem ko je postala demokratična. Kakorkoli, po padcu Berlinskega zidu je kazalo, da je samo še vprašanje časa, da bo demokracijo prevzel ves svet. Trideset let kasneje je to videti kot še ena narcisistična utvara Zahoda.

Oblast ljudstva

Kako dobro je demokracija vodena in v katero smer se bo razvijala, je v demokraciji odločilno odvisno od tega, kaj izberejo volivci. Elementi demokracije so se na Zahodu začeli pojavljati že v stari Grčiji, oblika, kot jo poznamo danes, s splošno volilno pravico, pa se pojavlja od konca 18. stoletja naprej.

Demokratske institucije in procedure so se ustavno zacementirale v času, ko je bila večina ljudi vernih, ko je prejemale informacije od učiteljev, župnikov in resnično ljubljenih novinarjev in ko so države prerazporejale manj kot 5 odstotkov vsega, kar so ljudje ustvarili. Glasovali so dobro vzgojeni, odgovorni ljudje in glasovali niso o tem, da jim mora nekdo drug plačevati zdravstvo, šolstvo in vse mogoče druge priboljške. Glasovali so ljudje z vrednotami, ki si jih niso sami izbrali, in glasovali niso o tem, koliko jim mora nekdo dati v žep.

V slabih dvesto letih so si ljudje izglasovali pravico, da sami odločajo o svojih pravicah, da sami odločajo, komu naj se da in komu naj se vzame. Še vedno vlada naredi bolj ali manj to, kar so ljudje izglasovali, in še vedno ljudje to mirno sprejemajo. Je pa veliko vprašanje, ali ljudje še vedno izbirajo voditelje in rešitve, ki njihove države vodijo v smeri, ki je dolgoročno koristna. Na Zahodu npr. so si ljudje izglasovali kratke delovnike, dolge počitnice, enakost spolov, razvrednotenje družine in odprte meje za migracije. Državi so naložili skrb za svoje zdravje in svojo starost ter za vzgojo svojih otrok. Ljudje glasujejo za svojo srečo danes, ne za preživetje svojih otrok in vnukov čez sto let. Zahodne družbe se demografsko ne obnavljajo, gospodarsko jih dohitevajo vsi, ki so sprejeli nekatere recepte Zahoda. Demokracija ni nujno med njimi.

Skratka

Demokracija je toliko dobra, kot so dobri ljudje, ki v demokraciji glasujejo, in kot so dobri ljudje, ki druge ljudi v demokraciji izobražujejo in informirajo. Dokler je nekaj zunaj demokracije skrbelo, da so bili ljudje dobri, so demokracije odlično delovale. Kdo bo ugovarjal, češ, kdo pa pravi, da so bili tisti ljudje dobri. V demokraciji si ljudje seveda lahko izglasujejo, kaj je dobro. Večina si lahko izglasuje, da ima prav, da je dobro, kot oni pravijo, in da se ve, kdo je zmagal. Če je pa tisto res dobro, se izkaže v tekmi s sosedi, z drugimi sistemi. Če skupnost v tej tekmi izgublja, potem ljudje niso dobro izbirali, pa če si med seboj še tako čestitajo za svojo dobroto. Demokracija je otrok Zahoda. Nastala je lahko samo na krščanskih temeljih spoštovanja človekovega dostojanstva. Samo na podlagi krščanske vere v vsakega posameznika, ki je ustvarjen po božji podobi, ki razlikuje dobro in zlo, je bilo mogoče postaviti sistem, ki tem ljudem zaupa, da bodo izbirali prave voditelje in dobre rešitve. Ne vemo, ali demokracije tudi brez teh temeljev lahko vlečejo prave poteze. Če ljudske množice, ki ne verjamejo v nič drugega kot same vase, demokratično izbirajo pravo prihodnost, bomo šele videli. Ne mi. Božji mlini meljejo počasi. Rim ni bil zgrajen v enem dnevu in tudi propadel ni čez noč. ◀

Foto: Matej Hozjan